

TOOLKIT

Istorie prin Artă

voice

Centrul pentru Istorie Orală
și Educație prin Artă

2025

**CENTRUL VOICE
INSTITUTUL DE
CERCETARE FĂGĂRAȘ**

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Ioana Hașu
Georgi Georgiev

Istorie prin Artă

UN PROIECT

VOICE – Centrul pentru Istorie Orală și Educație prin Artă
Institutul de Cercetare Făgăraș

Editura Institutului de Cercetare Făgăraș
Str. Gheorghe Doja Nr. 23, 505200 Făgăraș, România
www.icf-fri.org | office@icf-fri.org | +40268214014

ISBN PDF 978-630-6795-00-0

voice

Centrul pentru Istorie Orală
și Educație prin Artă

2025

fri FĂGĂRAȘ
RESEARCH
INSTITUTE

Cuprins

04 Istorie prin Artă. DE CE?

05 TEATRU: Istoria devine scenă

11 Laborator AI: analiza cuvintelor vii ale istoriei

13 Ce poți face cu FOTOGRAFII vechi

16 DESENUL ca fereastră spre trecut

18 BOARDGAMES: Joacă-te cu istoria

Ecourile Tăcerii - instalație de teatru
cu adolescenți
Regia: Mihai Nițu
Sinagoga Făgăraș/septembrie 2025

Bine ați venit!

ISTORIE PRIN ARTĂ DE CE?

*Arta ne ajută să transformăm
lecția de istorie într-o experiență
vie – una în care elevii simt,
gândesc, imaginează și pun
întrebări. Când spunem artă ne
referim în special la desen,
fotografie, elemente din teatru,
jocuri de rol și instalații.*

Acest set de instrumente a fost creat în cadrul **Caravana Memoriei** (iunie–noiembrie 2025), un proiect **VOICE** – Centrul pentru Istorie Orală și Educație prin Artă (Institutul de Cercetare Făgăraș).

Scopul acestui toolkit este să ajute profesorii să introducă arta în lecțiile de istorie și să lucreze cu elevii la:

- înțelegerea mai profundă a conceptelor abstracte,
- memorie emoțională și gândire critică,
- dezvoltarea abilităților de comunicare și public speaking.

Toolkit realizat de:

Ioana Hașu – cercetător, curator al memoriei recente

Georgi Georgiev – istoric, autorul unei serii de instalații de teatru pe teme istorice

Proiect co-finanțat de AFCN.

„Istoria nu e doar o înșiruire de date și cifre, cu care nu avem nicio legătură. Istoria e despre noi, despre viața noastră și a comunităților din care facem parte. Copiii au nevoie să simtă emoția din spatele poveștilor și să poată relaționa cu ele.”

Ioana Hașu, coordonator proiect

Rada Constantinov/Zgomot

TEATRU: ISTORIA DEVINE SCENĂ

Instalațiile teatrale participative cu elevi sunt o metodă eficientă de predare a istoriei. Instalația poate transforma sala de clasă într-o scenă prin care participanții pătrund într-o epocă trecută. Pentru recuzită putem folosi documente istorice, iar actorii pot intra în rolul unor martori ai evenimentelor discutate. Astfel se familiarizează cu limbajul, experiențele și mentalitățile unei perioade care poate părea îndepărtată, dar care continuă să influențeze societatea de azi.

„Arta e un instrument care ne conduce spre gândirea istorică. Acolo se află libertatea înțelegerii și bucuria interpretării, deci asupra acestui obiectiv merită să ne concentrăm.”
Georgi Georgiev, istoric

Zgomot oferă spectatorilor ocazia de a experimenta ideea de bruij prin înregistrări de arhivă, documente tehnice și artefacte dintr-o fostă stație de bruij. Acest performance poate avea loc în orice spațiu. Practic orice încăpăre de dimensiunea unei camere poate fi transformată într-un spațiu sonor imersiv.

EXEMPLE: Instalația “Zgomot”

Folosind documente în original dintr-o fostă stație radio din Bulgaria, această instalație explorează perioada Războiului Rece, când autoritățile comuniste din Europa de Est pedepseau cetățenii care ascultau posturi occidentale ca Radio Europa Liberă, Vocea Americii sau BBC. Pentru a bloca accesul la informație al cetățenilor, regimul folosea bruiajul – interferențe mecanice deliberate. Scopul declarat: reducerea la tăcere a frecvențelor „inamice”.

Georgi Georgiev

“Sfaturi Practice”

Această instalație este inspirată de caietele cu rețete culinare, prezente în mai toate familiile în perioada comunistă. Carnetele cu notițe de mână conțineau adesea și „sfaturi practice” despre cum să supraviețuiești foamei și lipsurilor după colectivizarea forțată din anii '50-'60 și în timpul crizei economice prelungite din perioada dictaturii Ceaușescu. În acest performance mai mulți elevi de liceu citesc fragmente de memorii ale locuitorilor Bucureștiului care căutau alimente în magazine goale și ale țăranilor deportați în Bărăgan (peste 40.000 de oameni au fost relocați cu forța, mulți murind de foame). Scena este construită în jurul unei mese de Anul Nou, cu coji de portocale și roșii verzi – un contrast de culori, gusturi și mirosuri care evocă amintirile descrise în numeroase biografii din comunism.

Sfaturi practice/Sibiu, 2024

“Semnături”

Instalația a fost inspirată de metoda Teatrului Verbatim, o formă de teatru documentar. Piesa urmărește povestea unei învățătoare din Bulgaria care încearcă să se înscrie în Partidul Comunist pentru a avansa profesional. În timpul unui interviu decisiv cu un lider de partid, Nona trebuie să aleagă între carieră și protejarea elevei favorite, care a provocat furia autorităților printr-un gest de opoziție. Instalația îi invită pe elevi la reflecție pe teme ca: presiune politică și libertate personală într-un regim totalitar.

CUM facem o instalație teatrală?

Un singur subiect, surse multiple

Combinați diferite tipuri de surse istorice – biografii, interviuri de istorie orală, discursuri politice, articole de presă, documentare – legate de o singură temă pe care doriți să o abordați. Munca preliminară de documentare îi permite profesorului să intre în rolul de curator, construind un cadru în care informația istorică, interpretarea și expresia artistică se susțin reciproc.

Scopul este ca elevii să rețină anumite texte și, în același timp, să reflecteze asupra noțiunilor asociate unei perioade istorice. Pentru istoria secolului XX, acestea pot fi putere, foamete, cenzură sau libertate, democrație și totalitarism, dar puteți adapta tema la orice alt concept dificil pentru elevi.

Actrița profesionistă Rada Constantinov și
actrița amatoare Andreea Țerbea
Semnături

Creați decorul împreună!

Chiar dacă nu toți elevii pot juca pe scenă, fiecare poate contribui la realizarea decorului. Transformați sala de clasă într-o „mașină a timpului” folosind obiecte vechi, fotografii sau alte elemente autentice. Încurajați elevii să participe la colectarea lor (din familie sau din comunitate). Puteți chiar organiza o campanie colectivă/call comunitar pe canalele oficiale ale școlii. Crearea decorului este o activitate de cercetare în sine; implică discuții despre metodologie și lucru în echipă.

Implicarea simțurilor

Folosiți elemente senzoriale pentru a crea o experiență imersivă. Mulți elevi asociază studiul istoriei doar cu citirea documentelor scrise. Instalațiile teatrale oferă ocazia de a experimenta sunete, imagini, culori, texturi și mirosuri care pot trezi amintiri și emoții. Spre deosebire de manuale, teatrul poate stimula mai multe simțuri – valorificați acest avantaj!

Roluri multiple în echipă

Succesul depinde de colaborare și de împărțirea clară a sarcinilor. Stabiliți roluri diverse: actori, regizor și scenograf, autori ai textelor, echipă tehnică pentru sunet și proiecții. În acest fel, profesorul devine coordonatorul unui proiect colectiv în care fiecare elev își poate valorifica talentele.

Obiective realiste

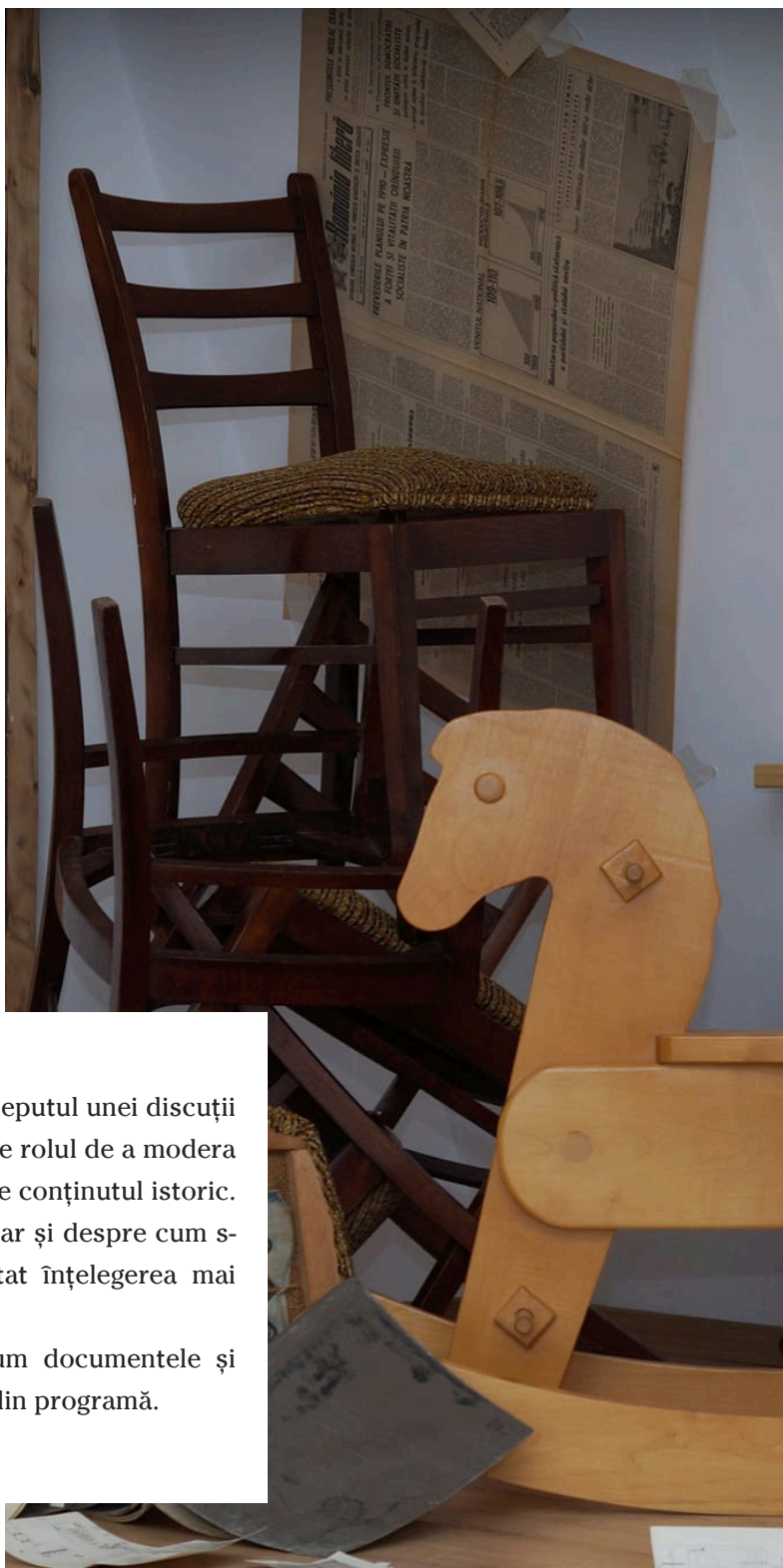
O instalație teatrală este eficientă atunci când obiectivele sunt realiste. Nu este recomandat să le cereți elevilor să memoreze texte lungi și complicate (care oricum nu au fost scrise pentru scenă). Mărturiile și sursele orale sunt dificil de reținut, pentru că nu urmează o logică dramatică. Citirea pe scenă este întotdeauna o opțiune. Folosiți texte scurte, concentrate pe un subiect precis, și reamintiți-le elevilor că scopul nu este performanța, ci reflecția, gândirea critică, înțelegerea în profunzime a temei și nu în ultimul rând dialogul de după performance.

Dezbaterea

Nu uitați că instalația teatrală reprezintă doar începutul unei discuții mai ample la clasă. După spectacol, profesorul are rolul de a modera o dezbatere care să lege experiența emoțională de conținutul istoric. Puteți discuta în jurul obiectivelor de învățare, dar și despre cum s-au simțit elevii în noile roluri și ce le-a facilitat înțelegerea mai profundă a temei.

Este esențial să explicați în această etapă cum documentele și textele folosite pe scenă se raportează la temele din programă.

Instalația teatrală: pas cu pas

Zgomot/Sibiu, 2024

Foto: Daciana Codruța Frățilă

EXEMPLE: SPECTACOL DE TEATRU – ECOURILE TĂCERII

Aducem în discuție un proiect mai complex al Centrului VOICE, care s-a bazat pe o echipă interdisciplinară: artiști, istorici, profesori, elevi și psiholog consultant. Este vorba despre “Ecourile Tăcerii” - instalație de teatru în care au jucat actori profesioniști, alături de liceeni.

Cinci adolescente (14–17 ani) au făcut parte din echipa de producție și au avut roluri pe scenă, iar alți zece tineri au asigurat interactivitatea spectacolului, din rândul publicului.

Formatul testat:
spectacol urmat de dezbatere cu publicul.

Ecourile Tăcerii/septembrie 2025

Parteneriate cu trupe de teatru (inclusiv teatru independent sau cluburi locale de teatru) pot facilita un astfel de proiect la nivel școlar. Tema poate fi aleasă împreună cu elevii, care vor avea diferite roluri în proiect (de la actori, la sunetist, producător, regizor, scenograf, documentarist etc). În public pot fi invitați părinți și colectivul școlii sau chiar poate fi un performance deschis întregii comunități a școlii.

Temă: femeile din rezistența anticomunistă – ca prim strat de conținut – și o reflecție despre ce și cum ne amintim astăzi despre comunism

Rada Constantinov/instalația Ecourile Tăcerii
Regizor: Mihai Nițu. Foto: Cristina Lascu

Laborator AI: analiza cuvintelor vii ale istoriei

Caravana Memoriei la Memorialul Gherla - dezbateri cu publicul după spectacolul *Share Location: Rezistența Făgăraș*, August 2025

Dincolo de mărturii

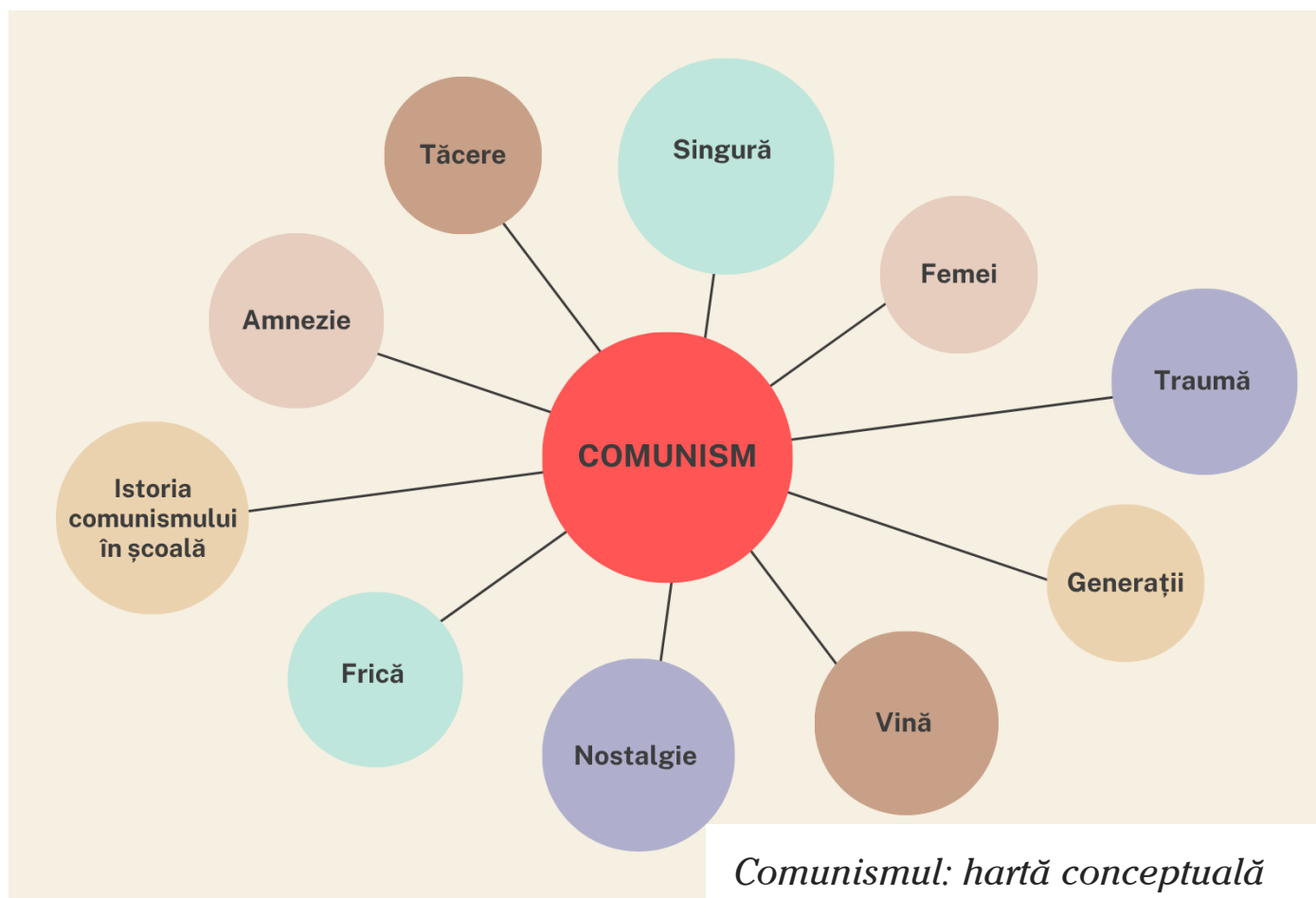
Fiecare dezbateri transcrisă oferă acces la un set de idei și expresii recurente care pot fi explorate mai departe la clasă. Echipa Voice a folosit un software AI open-source pentru a analiza statistic cuvintele frecvent repetate în cadrul dezbaterilor înregistrate.

Relatările celor care au trăit evenimente istorice importante îmbogățesc lecțiile din manuale prin forța și culoarea experienței trăite. Istoricii și curatorii de muzee folosesc adesea aceste mărturii pentru a puncta aspecte ale vieții de zi cu zi, adăugând nuanțe și emoție narațiunilor istorice. Cum ar fi dacă am colecta și arhiva astfel de povești în clasă?

În cadrul proiectului „Caravana Memoriei”, Centrul Voice a testat o metodă care îmbină puterea artei și a Inteligenței Artificiale pentru a crea arhive valoroase. Primul pas este înregistrarea unei dezbateri, iar noi am lucrat pe marginea dezbaterilor cu publicul de după un spectacol de teatru documentar. Într-un context școlar, chiar și un public restrâns, format din părinți și bunici, poate aduce mărturii personale de valoare. Odată înregistrate, aceste povești pot fi transcrise automat cu ajutorul AI în doar câteva secunde. Procesul urmează un ghid pas cu pas creat de expertul IT și profesorul Alexandru Rusu în cadrul proiectului „Caravana Memoriei”.

Tutorialul este disponibil gratuit pe [YouTube](https://www.youtube.com) și în format PDF pe www.icf-fri.org.

Am testat această metodă după spectacolul „Share Location: Rezistența din Făgăraș,” de pildă după reprezentația la care fosta deținută politică Niculina Moica a oferit o mărturie emoționantă despre perioada petrecută în detenție și despre lupta ei de a-și reconstrui viața după eliberare. Cu ajutorul AI, am transcris și analizat dezbaterile. Un prim rezultat: termenul „singură” a fost cel mai frecvent repetat — un detaliu care ar fi putut trece neobservat fără sprijinul tehnologiei.

Comunismul: hartă conceptuală

Hărțile conceptuale reprezintă o altă utilizare a instrumentelor digitale de procesare a textului, care îi pot ajuta pe profesorii de istorie să faciliteze discuțiile la clasă pornind de la relatări istorice. După transcrierea înregistrărilor audio, software-ul open-access poate crea cu ușurință hărți conceptuale legate de o anumită temă.

Folosiți tehnologia pentru a facilita dezbaterile la clasă.

Echipa VOICE a testat această activitate folosind înregistrările mai multor dezbateri de după spectacolul *Share Location*, cerând software-ului să genereze o hartă conceptuală a noțiunilor asociate comunismului în România (vezi imaginea de mai sus). Programul a evidențiat termeni precum „singură”, „vină” și „generații”, iar experții au completat lista cu „traumă”, „frică” și „nostalgie” pentru a crea o imagine mai amplă. Această abordare ar putea fi folosită la clasă pentru a-i învăța pe elevi cum să interacționeze cu tehnologia, având ca scop final inițierea unei dezbateri vii între colegi sau chiar la nivelul comunității.

ANALIZA REZULTATELOR PROCESATE CU AI

Pentru a aprofunda semnificația rezultatelor generate AI după prelucrarea dezbaterilor cu publicul, am discutat cu psihologul consultant al proiectului. Delia Lazăr analizează cuvântul „singură” în contextul studiilor despre traumă.

„Trauma nu este atât de mult despre ce ni s-a întâmplat în mod obiectiv, ci despre ce ni s-a întâmplat în mod subiectiv – mai ales atunci când nu a fost nimeni să ne ajute să navigăm prin situația limită. Trauma nu este doar rana. Este singurătatea în care cărăm cu noi această rană. Este tăcerea care a urmat plânsului ce nu a fost auzit de nimeni.” – Delia Lazăr, psiholog clinician.

Acest exemplu arată cum profesorii și elevii pot privi o dezbatere la „microscop” prin lentila AI, colaborând cu specialiști din diverse domenii. Este un moment potrivit să discutați despre microistorie ca metodologie de studiere a trecutului.

Ce poți face cu FOTOGRAFII vechi

Fotografiile vechi au valoare documentară și sunt adevărate artefacte — fragmente de istorie pe care le găsim adesea în albumele și sertarele bunicilor.

Ce putem face cu ele? Le transformăm în povești vizuale care ne ajută să înțelegem istoria prin ochii familiilor noastre.

Exemplu: spectacolul de teatru participativ *Umbrele Trecutului* - cu poze și povești din Al Doilea Război Mondial, în cadrul proiectului *Istoria de Acasă: 80 de ani de la sfârșitul războiului*.

Produse ale proiectului, care includ fotografii vechi, colectate din comunitate, prin intermediul copiilor și tinerilor

- o arhivă digitală de fotografii și povești din război
- Expoziție de fotografii — *Umbrele Trecutului*
- (imagini de acasă și de pe front, din timpul războiului)
- Instalație de teatru comunitar inspirată din arhivă *Umbrele Trecutului*.

Este un proiect care poate fi replicat cu ușurință în diferite comunități, cel puțin partea legată de colectarea fotografiilor în realizarea unei arhive digitale și/sau a unei expoziții.

Teatru participativ/*Umbrele Trecutului*
Decorul este format din peste 100 de fotografii din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial

UMBRELE TRECUTULUI

Text: Georgi Georgiev. Documentare: Ioana Hașu.
Lumini și sunet: Ionuț Marinache
Performance: Rada Constantinov

Ateliere cu elevii - Istoria de Acasă/VOICE

Tema: Istoria celui de-Al Doilea Război Mondial în fotografii din comunitate

Atelierul Istoria de Acasă
Școala Gimnazială Recea (jud. Brașov)

Istoria marilor conflicte e adesea greu de înțeles și de reținut. Pentru mulți elevi, este o temă „greă” – dar și una inevitabilă, pentru că apare mereu la teste și examene.

Cum am adus tema în actualitate?

Am lansat un call pentru a colecta fotografii și povești de familie din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, pe care le-am transformat împreună cu copiii în materiale de arhivă. Atelierele au inclus o etapă de introducere în metodologia Istoriei Orale, dar și una de digitalizare.

Obiective:

- Introducere în istoria orală și microistorie
- Interpretare de fotografii și analiză vizuală
- Noțiuni de digitalizare și arhivare
- Alegerea unui produs final:
- expoziție de fotografii, blog cu interviuri sau arhivă digitală
- promovare și feedback din comunitate

Activități simple de făcut în clasă:

- Creați un timeline în imagini – „Ce se întâmpla în familia sau comunitatea mea în anii războiului?” (poate fi adaptat la alt eveniment din istoria recentă)
- Realizați o expoziție cu fotografii colectate de la familiile elevilor despre o perioadă din istoria recentă.
- Provocați elevii să deseneze un moment istoric sau o poveste de familie dintr-o perioadă istorică

DESENUL CA FEREASTRĂ SPRE TRECUT

*Un exercițiu vizual și emoțional pentru
conectarea elevilor cu istoria prin
expresie artistică*

O activitate la îndemână care poate însoți o lecție de istorie la clasă chiar și pentru copii mai mari este desenul. Tema poate fi aleasă de profesor în funcție de tematica abordată la cursuri: imaginea unui moment istoric mai puțin vizibil (de ex. arestarea unui dizident, marcarea magazinelor evreiești din oraș; sau doar un desen/mesaj pentru un copil care a rămas orfan în acea perioadă etc).

“Desenul poate fi o formă de psihoterapie, cunoscută sub denumirea de terapie prin artă, care facilitează exprimarea emoțiilor, autocunoașterea și procesarea conflictelor emoționale, mai ales în situațiile în care vorbirea este dificilă. Terapeutul folosește desenul pentru a crea un spațiu sigur în care persoana (copil sau adult) poate explora trăirile interioare prin simboluri, culori și forme, fără a fi judecat. Terapia prin artă nu necesită talent artistic și poate fi folosită pentru a gestiona stresul, anxietatea și traumele.” – Delia Lazăr, psiholog, despre desenul oniric ca formă de terapie.

Atelierul *Istoria de Acasă*,
“Tabăra din orașul meu” (Făgăraș)

La clasă, desenul poate fi o punte spre memoria emoțională și îi poate ajuta pe elevi să rețină evenimente prin conectare la emoțional. Nu este complicat să găsiți un spațiu în care desenele să fie expuse – în școală sau în comunitate.

Expoziția Mesaje din Viitor

Mesajele pline de compasiune ale copiilor și tinerilor au fost montate în Turnul Temniță al Cetății Făgăraș, în jurul expoziției despre femeile rezistenței anticomuniste. Alături de desenele și scrisorile lor – create în timpul unor ateliere și dedicate celor care s-au opus comunismului – punctul central al expoziției a fost spațiul în care participanții au fost invitați să creeze mesaje noi și să răsfoiască o serie de materiale și cărți despre moștenirea comunismului în România. Copiii au prezentat expoziția la care au fost coautori și au vorbit despre experiența lor în cadrul proiectului.

Curator: Ioana Hașu. Vernisaj: octombrie 2024, Turnul Temniță, Cetatea Făgăraș.

*„Memorarea activează logica, iar arta trezește
emoția, creativitatea și empatia.
Fiecare activează o emisferă diferită a
creierului – iar în procesul învățării, ideal este
să le includem pe ambele.”*

Delia Lazăr, psihoterapeut Psihoterapie Pozitivă și
desen oniric, consultant în cadrul proiectului

Desene ale copiilor în Expoziția
Mesaje din Viitor

Istoria familiei ca BANDĂ DESENATĂ

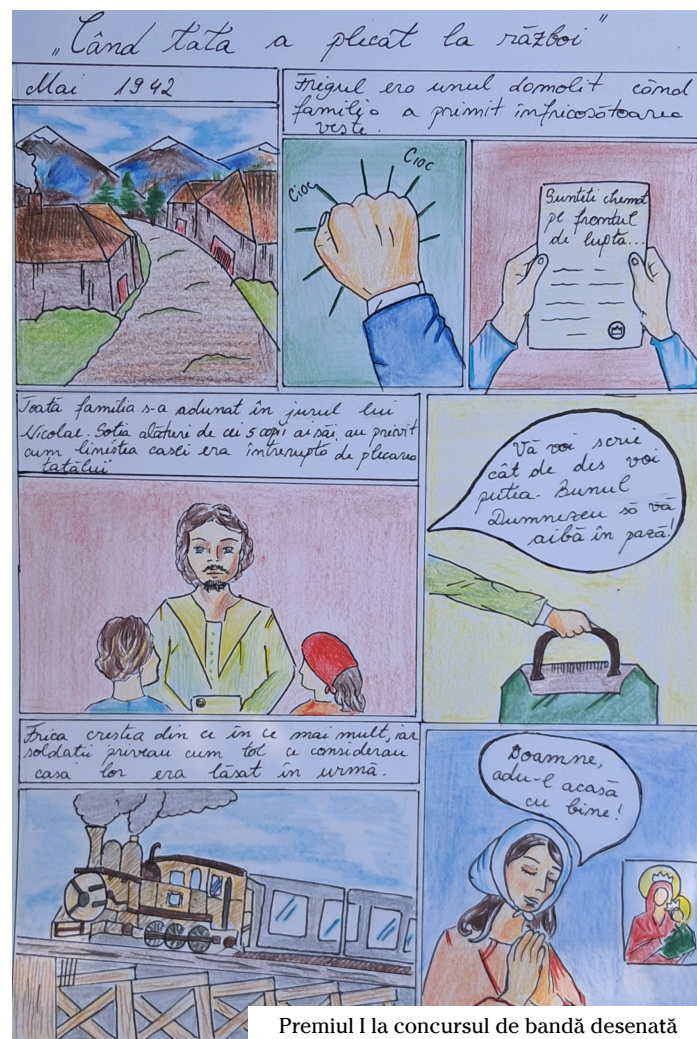
“Benzile desenate fac istoria mai accesibilă, transformând evenimente complexe în povești vizuale ușor de înțeles. Ele stimulează imaginația și ajută elevii să rețină mai ușor informațiile. Datorită empatiei cu personajele, contextul istoric este înțeles în profunzime chiar și la vârste fragede.”

Ana-Maria Lemnaru, autoare de benzi desenate și profesoară de Arte

Următorul nivel după desen sunt benzile desenate. Nu este nevoie de training sau talent special, dar câteva indicații ajută. Găsiți [aici](#) un tutorial realizat în cadrul proiectului *Istoria de Acasă* de autoarea de benzi desenate Ana-Maria Calistru (Lemnaru).

Tutorialul a fost creat pentru un concurs de bandă desenată, în cadrul proiectului *Istoria de Acasă*/iulie-august 2025. Câteva zeci de copii din Țara Făgărașului și nu numai au ilustrat sub formă de benzi desenate povești din familia sau comunitatea lor din Al Doilea Război Mondial. Procesul a cuprins mai multe etape:

- atelierul *Istoria de Acasă* (facilitat de Ioana Hașu și Georgi Georgiev) - o introducere în istoria orală și discuții despre legătura dintre evenimente istorice și experiențele trăite de familie/comunitate
- discuții ale copiilor cu bunici, pentru recuperarea unor povești și fotografii
- transpunerea poveștilor de familie în desene sau benzi desenate

Premiul I la concursul de bandă desenată Nectaria Bucurenciu, Făgăraș

O parte dintre lucrările copiilor au fost incluse în arhiva digitală *Istoria de Acasă*, [secțiunea Desene](#).

Bibliografie utilă: *Să înțelegem benzile desenate – Artă invizibilă*, Scott McCloud

BOARDGAMES: Joacă-te cu istoria

Firele roșii ale istoriei

Echipa VOICE a creat jocuri care integrează elemente esențiale din lecțiile de istorie. Un exemplu este *Firul Roșu*, care îi ajută pe elevi să exploreze contextul global în perioada lui Vlad Țepeș. Elevii construiesc o narațiune care leagă istoriile lui Vlad Țepeș, Mehmed al II-lea și Cristofor Columb. Activitatea îi provoacă să îl privească pe Țepeș nu doar ca pe un mit național, ci ca pe o personalitate într-o lume aflată în schimbare. De asemenea, îi provoacă să înțeleagă contextul global al unui eveniment/ personalități. Firul istoric comun începe cu cucerirea Constantinopolului din 1453, care a modificat rutele comerciale și a contribuit la descoperirea Americilor. În acest cadru au loc toate istoriile care vor fi conectate vizual prin fire roșii. Materialele necesare sunt minime: un panou, fire roșii și imagini tipărite. Elevii lucrează în echipe, pregătindu-se cu surse variate și reunind informațiile în clasă pentru a completa „puzzle-ul” istoric.

Comunism - Realitate Dublă

Viața duplicitară a majorității oamenilor în timpul comunismului este tema unui joc creat de VOICE și folosit la **Muzeul Comunismului pentru Copii** (Memorialul Pitești). Scopul este să îi ajute pe elevi să înțeleagă climatul de neîncredere din perioada comunistă. Jucătorii primesc roluri: un călător în Occident care aduce bunuri rare și cetățeni care comandă pe ascuns articole greu de găsit. Printre care se află și un informator al Securității. Călătorul trebuie să descopere informatorul bazându-se pe conversații și limbaj non-verbal. Jocul oferă un mod accesibil de a discuta despre viața cotidiană și mecanismele invizibile ale controlului într-o dictatură.

Echipa proiectului *Caravana Memoriei*, alături de tineri (actori amatori) care au participat la instalația de teatru *Ecourile Tăcerii/Sinagoga Făgăraș*, septembrie 2025

ioanahasu@yahoo.com

[Caravana Memoriei](#)

[@centruvoice](#)

[@voice.history.education](#)

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

voice

Centrul pentru Istorie Orală
și Educație prin Artă

fri FĂGĂRAȘ
RESEARCH
INSTITUTE

© 2025 Centrul VOICE – Istorie Orală și Educație prin Artă/ Ioana Hașu-Georgiev
Toate drepturile rezervate.

Materialele din acest toolkit sunt protejate prin drepturi de autor. Utilizarea lor în scop educațional este permisă cu citarea sursei. Orice altă reproducere sau distribuire necesită acordul titularului drepturilor.

PROGRAM CO-FINANȚAT DE:

voice

Centrul pentru Istorie Orală
și Educație prin Artă

